

REGIONALT
NÆRINGSPROGRAM
(RNP)
FOR INNLANDET 2019-2022

Innledning/sammendrag

Regionalt næringsprogram (RNP) er en oppfølging av den nasjonale landbrukspolitikken og et delprogram i Regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU). Programmet styrer bruken av Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket (IBU-midlene) på et strategisk nivå og gir føringer for bruken av Utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midlene).

Volumproduksjon i det tradisjonelle landbruket utgjør bærebjelken i landbruket i Innlandet og er fundamentet for næringsmiddelindustrien. En satsing på volumproduksjonene er avgjørende for videre utvikling i regionen, og er også viktig for å nå nasjonale mål.

Grovfôrbaserte husdyrproduksjoner er prioritert ved bruken av IBU-midlene da dette er kostnadskrevene produksjoner, og fordi driftsapparatet på mange av disse brukene har et stort moderniseringsbehov. Videre er de grovfôrbaserte husdyrproduksjonene bærebjelken i flere regioner i Innlandet. Det er derfor avgjørende at det fortsatt satses og drives videre innenfor disse produksjonene. Investeringsvirkemidler til kornproduksjon og frukt-, grønt- og veksthusnæringen prioriteres høyere i dette programmet sammenlignet med forrige program. Dette skyldes både at det er markedsmuligheter i disse produksjonene, og at noen av de siste sesongene har vist at det er behov for større tørke- og lagerkapasitet innen kornproduksjon og vanningsanlegg generelt i planteproduksjonen.

For å sikre verdiskaping, sysselsetting og bruk av dyrka mark i hele Innlandet er det åpnet for en sterkere prioritering av investeringsmidler til produsenter i kommuner med særskilte utfordringer.

Landbruksbaserte næringer er viktige for økt verdiskaping og økt utnyttelse av gårdens ressurser. De er også viktig i arbeidet med å bygge Matnasjonen Norge. Det er derfor avsatt en andel av IBU-midlene til landbruksbasert næringsutvikling. Innen disse næringene er det gårdens ressurser og brukerens interesser og kompetanse som er avgjørende for om et prosjekt lykkes. De nyskapende ideene passer ikke nødvendigvis inn i en tradisjonell kategori. Det er derfor ikke gjort en tydelig prioritering av IBU-midlene øremerket landbruksbasert næringsutvikling, men det er pekt på områder som uansett er gjenstand for nasjonal oppmerksomhet, dvs. lokalmat, landbruksbasert reiseliv, Inn på tunet, bioenergi og bruk av tre i driftsbygninger. Innen de landbruksbaserte næringene er fellestiltak og -satsinger avgjørende for at en del lykkes. Gode fellesprosjekter mellom flere aktører vil derfor bli prioritert for støtte gjennom utrednings- og tilretteleggingsmidlene.

Utrednings- og tilretteleggingsmidlene skal primært rette seg mot ikke-materielle tiltak tidlig i verdikjeden og tiltak som møter regionale utfordringer og muligheter.

Skinkehotellet til Stølsvidda i Valdres. Foto: Yngve Ask, Scanout

innhold

1	Bakgrunn	5
1.1	Oppdrag og føringer	5
1.1.1	Oppdrag	5
1.1.2	Føringer	5
1.2	Status	6
1.2.1	Muligheter	6
1.2.2	Utfordringer	6
1.2.3	Utviklingstrekk	7
1.3	Innspill om næringsutviklingsarbeidet i Innlandslandbruket	16
2	Prioriteringer og kriterier	17
2.1	Kriterier for tildeling av Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket	17
2.1.1	Næringsmessig fordeling	18
2.1.2	Produksjonsmessig prioritering	18
2.1.3	Regioner med særskilte utfordringer	19
2.1.4	Særskilte premieringer innen tradisjonelt landbruk	19
2.1.5	Særskilte satsinger	20
2.1.6	Prioritering blant landbruksbaserte næringer	20
2.1.7	Andre hensyn	20
2.2	Føringer for bruken av Utrednings- og tilretteleggingsmidlene	20
2.2.1	Prioriterte typer prosjekter	21
2.2.2	Øvrige føringer	21
2.3	RK/RULL-midler	22
2.4	Oppfølging av programmet	22
2.4.1	Særskilte fellessatsinger	22
2.4.2	Årlige oppfølgingsmøter	22
3	Vedlegg	24

Hovedmål:

Landbruket i Innlandet skal utvikle matproduksjonen i takt med etterspørselen og befolkningsøkningen, samt øke omfanget og verdiskapingen innen landbruksbaserte næringer. Produksjonen bør skje med utgangspunkt i innenlandsk areal- og ressursgrunnlag.

Virkemiddel	Tiltak	Prioritering	Bygger opp under strategi i RBU
Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket (IBU-midlene)	Næringsmessig fordeling	80% til tradisjonelt landbruk. 20% til landbruksbaserte næringer.	<ul style="list-style-type: none"> • Gi muligheter for næringsutøvere som vil satse både innenfor tradisjonelle og landbruksbaserte næringer.
	Prioritering mellom produksjoner	Innen tradisjonelt landbruk prioriteres tilde- ling av IBU-midlene til følgende produksjoner: 1 – Grovfôrbaserte produksjoner. For produksjoner med markedsdekning, gis moderniseringstiltak prioritet. – All økologisk produksjon. 2 Planteproduksjon for salg. 3 Kraftfôrbaserte produksjoner. 4 Andre produksjoner.	<ul style="list-style-type: none"> • Sikre små og mellomstore bruk i hele Innlandet for å opprettholde produksjons- og arealgrunnlaget. • Skape nye markedsmuligheter og øke landbruksproduksjonen og verdiskapingen der det er etterspørsel i markedet. • Utnytte regionale fortrinn, sikre og styrke livskraftige bygdesamfunn.
	Særsilt prioritert av regioner	Prosjekter fra kommuner/regioner med særsilte utfordringer prioriteres. I denne programperioden gjelder dette Trysil, Engerdal og samtlige Valdreskommuner.	<ul style="list-style-type: none"> • Sikre små og mellomstore bruk i hele Innlandet for å opprettholde produksjons- og arealgrunnlaget. • Utnytte regionale fortrinn, sikre og styrke livskraftige bygdesamfunn.
	Særsilte premieringer innen tradisjonelt landbruk	Inntil 150 000 kroner i ekstra tilskudd ved bruk av tre i byggeprosjektet.	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritere lønnsomme og bærekraftige driftsmåter basert på god agronomi og skogskjøtsel. • Skape nye markedsmuligheter og øke landbruksproduksjonen og verdiskapingen der det er etterspørsel i markedet. .
	Særsilte satsinger	Inntil 15% av potten til tradisjonelt landbruk kan årlig benyttes til særsilte satsinger som følge av føringer i jordbruksavtale, markeds-situasjonen eller andre forhold det enkelte år.	Kan bygge opp under alle strategiene.
	Prioritering innen landbruksbaserte næringer	Nyskapende og gode prosjekter er ønskelig. Nasjonale satsingsområder er; landbruksbasert reiseliv, lokalmat, «Inn på tunet», bioenergi og bruk av tre.	<ul style="list-style-type: none"> • Gi muligheter for næringsutøvere som vil satse både innenfor tradisjonelle og landbruksbaserte næringer. • Skape nye markedsmuligheter og øke landbruksproduksjonen og verdiskapingen der det er etterspørsel i markedet. .
	Andre hensyn	Nytablering av grovfôrbaserte produksjoner hovedsakelig basert på arealer egnet for produksjon av korn, frukt, bær og grønnsaker gis lavere prioritet.	<ul style="list-style-type: none"> • Skape nye markedsmuligheter og øke landbruksproduksjonen og verdiskapingen der det er etterspørsel i markedet. • Utnytte regionale fortrinn, sikre og styrke livskraftige bygdesamfunn.
		Tilskudd til nytablering eller utvidelse av saueproduksjon basert på bruk av utmarksbeite innen ulvesonen eller i områder som er viktige for å oppnå bestandsmålet for bjørn, som definert i forvaltningsplanen, skal vurderes særsilt.	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritere lønnsomme og bærekraftige driftsmåter basert på god agronomi og skogskjøtsel.
Utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midlene)	Regionale tiltak	Regional mobilisering.	<ul style="list-style-type: none"> • Sikre små og mellomstore bruk i hele Innlandet for å opprettholde produksjons- og arealgrunnlaget. • Utnytte regionale fortrinn, sikre og styrke livskraftige bygdesamfunn.
		Fellestiltak (herunder klynge- og nettverksbygging innen landbruksbaserte næringer).	Kan bygge opp under alle strategiene.
		Prosjektene bør ha hovedfokus på tiltak tidlig i verdikjeden.	Kan bygge opp under alle strategiene.
		Tilskudd gis kun til ikke-fysiske tiltak som mobiliseringsprosjekter, utredninger, kunnskapsinnhenting, kompetansehevingsprosjekter og tilretteleggende tiltak.	Kan bygge opp under alle strategiene.
	Nasjonale tiltak	Nasjonale tiltak av særlig regional verdi.	Kan bygge opp under alle strategiene.

1. Bakgrunn

Regionalt næringsprogram (RNP) er en oppfølging av den nasjonale landbrukspolitikken og et delprogram i Regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU). Programmet erstatter Regionalt næringsprogram for landbruket i Hedmark 2013–2016 og Regionalt næringsprogram for Oppland 2014–2016. Programmet skal understøtte målene i Regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU) og gi strategisk retning for det regionale arbeidet med næringsutvikling i landbruket. Programmet styrer bruken av Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket (IBU-midlene) på et strategisk nivå og gir føringer for bruken av utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midlene). IBU-midlene forvaltes av Innovasjon Norge, mens utrednings- og tilretteleggingsmidlene forvaltes av Fylkesmannen. Utrednings- og tilretteleggingsmidlene er vedtatt overført til Fylkeskommunen fra 1. januar 2020. I tillegg forvalter fylkeskommunene midlene til rekruttering og kompetanse i landbruket (RK-midlene).

1.1 Oppdrag og føringer

1.1.1 Oppdrag

Landbruks- og matdepartementet ga følgende oppdrag for utarbeidelsen av Regionalt næringsprogram:
«RNP skal gi strategisk retning for det regionale arbeidet med næringsutvikling i landbruket, og synliggjøre landbrukets muligheter og bidrag til det samlede næringsutviklingsarbeidet i regionen. Strategien skal løfte frem potensiale for utviklingen innenfor både tradisjonelt landbruk og andre landbruksbaserte næringer.

RNP skal utarbeides innenfor rammene av nasjonale føringer gitt av regjering og Storting. Det regionale partnerskapets strategiske føringer er avgrenset til prioritering mellom ulike produksjoner i den enkelte region/fylke. Det er anledning til å gjøre prioriteringer mellom ulike områder i regionen/fylket.»

1.1.2 Føringer

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, føringer i jordbruksavtalen og de strategiske føringene i Regionalt næringsprogram danner grunnlaget for Innovasjon Norges prioriteringer ved forvaltning av IBU-midlene. Vedlegg 1 viser føringene vedtatt i jordbruksavtalen 2018 for bruken av IBU-midlene i 2019.

Foto: Menno Hoekstra

1.2 Status

1.2.1 Muligheter

Som beskrevet i Regionalt bygdeutviklingsprogram er Innlandet et nasjonalt tyngdepunkt for produksjon og foredling av råvarer, grønn kompetanse, innovasjon og nyskaping i landbruket.

Regionen har nær komplette verdikjeder for de fleste hovedproduksjoner. Landbruket har stort sett en solid posisjon i bevisstheten lokalt og regionalt.

I all hovedsak har produsentene nærhet til mottaksanlegg og større markeder. For de landbruksbaserte næringene, som gards- og seter-/støsturismen og Inn på tunet, kan det imidlertid være en utfordring med avstander til større befolkningskonsentrasjoner.

1.2.2 Utfordringer

Innlandet omfatter et variert landskap, med et variert landbruk. Regionene i Innlandet er nærmere beskrevet i Regionalt bygdeutviklingsprogram. Innlandet kan deles i flatbygder og i dal- og fjellbygder, basert på hovedtrekk i landskapsform og landbruksdrift.

I tillegg til utfordringene nevnt under vil klimabetingede utfordringer i større grad påvirke landbruket både på flatbygder og i fjell-/dalbygder i fremtiden.

Hovedtema	Utfordringer i regionene	
	Dal- og fjellbygder	Flatbygder
Tradisjonelt landbruk	<ul style="list-style-type: none"> • Mjølkeproduksjonen dominerer, men på til dels små bruk og en stor andel båsfjøs • Nedgang i seterbruket • Gjengroing/marginalisering, mens tilgang til dyrkamark er en utfordring i områder med sterke produsentmiljøer • Rovdyrsituasjonen, særlig i nord og øst • Rekruttering og kompetanse 	<ul style="list-style-type: none"> • Varierende kvalitet i agronomi i alle planteproduksjoner • Utbyggingspress mot dyrka/dyrkbar jord • Tørke-/lagerkapasitet i kornproduksjonen • Rekruttering og kompetanse
Landbruksbaserte næringer	<ul style="list-style-type: none"> • Avhengig av aktivt landbruksmiljø innen tradisjonelt landbruk • Initiativ, kapasitet til å organisere prosjekter og evne til å skape langsiktige verdier • Knapphet på egenkapital og samfinansieringspartnere • Avstand til kjøpesterke markeder • Manglende/sårbare klynger og nettverk 	<ul style="list-style-type: none"> • Avhengig av aktivt landbruksmiljø innen tradisjonelt landbruk • Initiativ, kapasitet til å organisere prosjekter og evne til å skape langsiktige verdier • Knapphet på egenkapital og samfinansieringspartnere • Manglende/sårbare klynger og nettverk

Tabell 1: De viktigste utfordringene produksjons- og regionvis.

1.2.3 Utviklingstrekk

1.2.3.1 Tradisjonelt landbruk

Det har de siste årene vært en stor investeringsvilje i Innlandet. Innovasjon Norge har de siste fem årene innvilget over tre hunder millioner kroner i investeringsstøtte til prosjekter i Innlandet. Over åtte hundre produsenter har fått tilskudd til sine prosjekter som totalt har hatt en kostnadsramme på over to milliarder kroner. Det er foretatt flest og størst investeringer i de grovfôr-baserte husdyrproduksjonene de siste fem årene (spesielt mjølkeproduksjon). I følge Trendanalysen fra 2018 hadde nesten åtti prosent av de spurte foretatt investeringer i bygningene i løpet av de siste fem årene. Hovedandelen (ca. 60 %) hadde investert under 250 000 kroner.

og landbrukets andel av sysselsettingen i regionen. I tillegg ble det avsatt en fylkespott for årlig fordeling for blant annet å jevne ut variasjoner mellom år i den enkelte region. Regionfordelingen var overordnet prioriteringen mellom produksjoner. Det vil si at i regioner med få søknader innen førsteprioriterte produksjoner, kunne gode prosjekter innen lavere prioriterte produksjoner bli innvilget støtte.

I Hedmark er måltallene for regionfordeling satt i forrige programperiode (2013–2016) i stor grad oppnådd i praksis. Fylkespotten har stort sett gått til prosjekter i Nord-Østerdalen

	Pott i RNP	2014	2015	2016	2017	2018
Glåmdalen	17	14	18	17	15	18
Hedmarken	26	42	34	34	40	41
Sør-Østerdal	12	10	14	13	6	13
Nord-Østerdal	30	34	34	36	40	28
Fylkespott	15					

Tabell 2: Fordeling (i prosent) av de bedriftsrettede investeringsvirkemidlene i Hedmark innen tradisjonelt landbruk, 2014–2018

Investeringer de siste årene i de ulike regionene

For Hedmark ble det i Regionalt næringsprogram for 2013–2016 avsatt regionvise pottes for fordeling av investerings- og bedriftsutviklingsmidlene. De regionvise pottene ble innført for å sikre positiv utvikling over hele fylket. Utgangspunktet for fordelingen var verdiskapingen i jordbruket, sysselsettingen, antall bruk med grovfôrbasert husdyrproduksjon

og Hedmarken, noe som skyldes et stort og aktivt husdyrmiljø i disse regionene. Sør-Østerdalen og til dels Glåmdalen har enkelte år ikke hatt nok innvilgede prosjekter til at regionene har fått innvilget tilskudd tilsvarende fordelingsnøkkel. For Sør-Østerdal skyldes dette blant annet en uttynning av fagmiljøet over tid og dermed mindre investeringsvilje.

Vanning, Stor-Elvdal. Foto: Ingvald Landet

Oppland har ikke hatt regionvise potter. Tabellen under viser fordeling av IBU-midlene innen tradisjonelt landbruk sammenlignet med fordeling av antall aktive bruk i regionen. I Oppland er det i Gjøvikregionen og Hadeland for de fleste årene brukt noe mindre IBU-midler enn brukstallet i regionene skulle tilsi. Dette er ikke uventet siden det der er mye korn- og grønnsaksproduksjon i disse regionene. Dette er produksjoner som har hatt andreprioritet når det gjelder investeringsstøtte.

	Andel i foretak	2014	2015	2016	2017	2018
Nord-Gudbrandsdal	21	25	25	32	28	28
Midt-Gudbrandsdal	13	18	25	14	9	10
Lillehammer-regionen	13	20	12	10	11	23
Gjøvikregionen	26	16	19	23	33	22
Hadeland	10	5	4	7	8	7
Valdres	17	16	15	15	11	9

Tabell 3: Fordeling (i prosent) av de bedriftsrettede investeringsvirkemidlene i Oppland innen tradisjonelt landbruk i de respektive regionene, 2014–2018. Første kolonne viser regionens andel av Opplands foretak.

Av regionene med mye grovfôrbaserte produksjoner har Nord- og Midt-Gudbrandsdal for de fleste årene oppnådd sin andel av midlene og vel så det når en sammenligner med antall foretak i regionen, mens Valdres kan synes å ha slitt mest med å ta «sin andel».

Investeringer de siste årene i de ulike produksjonene

Tabellen på neste side viser innvilget tilskuddsbeløp av investerings- og bedriftsutviklingsmidlene (IBU-midlene) i millioner kroner siste fem år. Hedmark og Oppland har til nå hatt separate programmer og med litt ulike prioriteringer. Dette gjenspeiles i noe ulik fordeling av tilskudd mellom produksjoner (og år) i de to fylkene. Valdres og Nord-Gudbrandsdal hadde egne tildelinger fram til og med 2014. Det mangler fordeling mellom produksjoner for disse regionene i de aktuelle årene.

Landbrukslandskap, Tynset. Foto: Esten Inge Hilmarsen

Produksjon	Fylke	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mjølkeproduksjon	Hedmark	10,5	14,9	11,0	12,4	10,5	21,4
	Oppland			16,7	23,6	21,0	23,6
Spesialisert storfekjøttproduksjon	Hedmark	4,4	7,2	7,0	10,5	16,7	7,1
	Oppland			3,9	7,8	12,6	4,8
Saueproduksjon	Hedmark	4,0	2,6	2,5	1,3	0,8	1,2
	Oppland			11,8	4,1	1,4	1,8
Kornproduksjon	Hedmark	0,8	0,3	1,7	0,3	0,2	4,4
	Oppland			0,0	0,2	0,0	2,9
Potet	Hedmark	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9
	Oppland			0,0	0,0	0,0	0,0
Frukt og bær	Hedmark	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4
	Oppland			0,0	0,0	0,0	0,0

Tabell 4: Innvilgede tilskuddsbeløp (mill. kr) til ulike hovedproduksjoner i tradisjonelt landbruk i forrige programperiode.

Mjølkeproduksjonen har, som største enkeltproduksjon både i Oppland og Hedmark, fått bevilget størst andel av IBU-midlene de siste fem årene. I Hedmark har Innovasjon Norge i større grad enn i Oppland bevilget lån i tillegg til tilskudd. Storfekjøttproduksjonen har i økende grad fått tildelt investeringsmidler de siste fem årene. Dette har en sammenheng med en satsing på økt storfekjøttproduksjon på grunn av underdekning av norsk-produsert storfekjøtt i markedet. Saueholdet har blitt tilgodesett med en god del investeringsmidler, spesielt enkelte år i Oppland, men har hatt en nedgang de siste årene på grunn av markeds-situasjonen. Det har blitt gitt noe tilskudd til økt lager- og tørkekapasitet i kornproduksjonen i Hedmark, mens det i Oppland har blitt innvilget lite støtte til dette.

Investeringsvirkemidlenes betydning

Betydningen som tildelingene har hatt på produksjonsomfang og struktur innen produksjonene som har fått mest IBU-midler:

Mjølkeproduksjon:

Selv om mjølkeproduksjon er produksjonen som har fått klart mest i investeringsstøtte de siste fem årene, har det vært lite endring i det samlede produksjonsomfanget. Dette skyldes at kvotereguleringen har vært basert på fylkesvise kvote-regioner. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse har i femårsperioden 2013–2017 økt med vel halvannen ku for de

to Innlandsfylkene. De innvilgede prosjektene gjennom Innovasjon Norge skal ifølge søknadene ha bidratt til om lag 2 500 flere årskyr i Innlandet de siste fem årene. De som har fått investerings-tilskudd har med andre ord økt besetningen når de har foretatt utbyggingsprosjekt. Samtidig har den reelle nedgangen i Innlandet vært på nesten 2 800 mjølkekyr i samme periode. Begge fylkene ligger fortsatt under gjennomsnittlig besetningsstørrelse på landsbasis.

Storfekjøttproduksjon:

Det har vært stor endring i produksjonsomfanget som følge av at en del har gått over fra mjølkeproduksjon til ren kjøttproduksjon, samt mange nyetableringer og utvidelser av eksisterende ammeku-produksjon. Tall fra Innovasjon Norge viser at i femårsperioden 2013–2017 har 117 bruk i Hedmark og 72 bruk i Oppland fått investeringsstøtte fra Innovasjon Norge for ammeku-produksjon. Hedmark er det fylket hvor det er gitt støtte til flest investeringsprosjekter med ammeku. Prosjektene har til sammen utløst 3 730 morderplasser til ammeku i Hedmark og 2 461 morderplasser til ammeku i Oppland. Strukturen endret seg fra 22,7 kyr per bruk i 2013 til 25,8 kyr per bruk i Hedmark i 2017. I Oppland er tilsvarende endring fra 17,0 kyr per bruk i 2013 til 19,9 kyr per bruk i 2017.

Det har vært en stor økning i ammeku-produksjonen i Innlandet. Ammeku på utmarksbeite i Ringsaker. Foto: Vegard Urset

Sau:

Det har vært en vesentlig økning i produksjonen de siste årene. Målt i dyretall (som vinterfôra sau) er økningen fra 54 251 i 2013 til 56 871 i Hedmark. Det vil si en økning på 2 620 dyr, eller nesten fem prosent. I Oppland har økningen vært fra 113 363 vinterfôra sau i 2013 til 124 225 i 2017. Det betyr en økning på 10 860 dyr, noe som tilsvarer nesten ti prosents økning. De som fikk IBU-midler i Hedmark i perioden 2015–2017 planla en utvidelse på 1 340 dyr. Tilsvarende planla de som fikk IBU-midler i Oppland i samme periode en utvidelse på 3 780 dyr. Med andre ord er en vesentlig andel av produksjonsøkningen skjedd på bruk som har fått investeringsstøtte. Strukturen i saueproduksjonen er endret fra 82,3 vinterfôra sau per besetning i 2013 til 87,2 i 2017 i Hedmark. I Oppland har det vært en økning fra 86,5 i 2013 til 93,4 i 2017.

Planlagte investeringer

Resultatene fra rapporten «Trender i norsk landbruk 2018. Hedmark og Oppland» viser at mange har investert mye i brukets bygninger de siste årene, men at det ser ut til å være en endring i de kommende årene. Mange planlegger å investere også i årene fremover, men at det da er snakk om mindre investeringer og at det er færre som planlegger store investeringer. Den eneste regionen som ifølge undersøkelsen skiller seg ut er Hadeland der tretti prosent av de spurte planlegger investeringer på over én million kroner. Investeringsplanene varierer mellom ulike produksjonstyper. Det er først og fremst mjølkeprodusentene som planlegger å investere i bygninger de neste fem årene. Selv om det er mange mjølkeprodusenter som planlegger å investere i bygninger de neste fem årene, er det fortsatt en veldig høy andel av de som fortsatt driver i båsfjøs som svarer at de ikke har planlagt å bygge om til løsdrift i løpet av de neste fem årene. Hele førti prosent av mjølkeprodusentene som er spurt i undersøkelsen svarer at de har båsfjøs og ikke planlegger å bygge om til løsdrift de neste fem årene.

Investeringsbehov

Selv om Trendanalysen fra 2018 viser at det er færre som planlegger store investeringer i de kommende årene og det for tiden er markedsdekning i de fleste husdyrproduksjonene, er det likevel av ulike årsaker et investeringsbehov i flere av produksjonene. Innen mjølkeproduksjonen er det særlig løsdriftskravet (gjeldende fra 2034) som er årsak til et stort investeringsbehov. Sekstisju prosent av mjølkefjøsene i Innlandet er fortsatt båsfjøs, mens førtifem prosent av mjølkeliterne blir produsert i båsfjøs. Det er stor forskjell mellom regioner og kommuner i Innlandet i overgangen til løsdriftsfjøs. For enkelte kommuner er opp mot nitti prosent av mjølkefjøsene båsfjøs. Dette gjelder særlig i Valdres, Ottadalføret og de østligste Sør-Østerdalskommunene. Selv om det er over femten år til løsdriftskravet, antas det at mange av disse fjøsene har et vedlikeholds- og oppgraderingsbehov før den tid. Innen saueproduksjonen er det oppfølgingen av EU's økologiregelverk som er den viktigste årsaken til et investeringsbehov de kommende årene. I 2017 var det 68 produsenter i Innlandet som søkte om produksjonstilskudd for økologisk saueproduksjon. I eggproduksjonen er det ikke offentlige krav

som er årsak til et investeringsbehov, men dagligvarekjeders signaler om at de fortrinnsvis ønsker å selge egg fra frittgående høns. Eksempelvis vil Norgesgruppen i løpet av 2019 gå over til kun å selge egg fra frittgående høner.

I storfekjøttproduksjonen og svineproduksjonen er det modernisering av driftsapparatet som er den viktigste årsaken til investeringsbehovet i årene framover. Mattilsynets tilsynskampanjer de siste årene viser et stort behov for bedre oppstallingsforhold hos enkeltprodusenter.

I planteproduksjon er det største investeringsbehovet å sikre bedre tørke- og lagringskapasitet på den enkelte gård. Innen kornproduksjonen har korn tørker på egen gård igjen blitt aktuelt de siste årene der fuktig vær flere høster har gitt få tresketimer, fuktig korn og dertil utfordringer med mottakskapasiteten på kornmottakene. Det er også et oppgraderingsbehov for en del gamle vanningsanlegg, noe som er viktig i somrer med lengre, sammenhengende tørkeperioder.

Kornåker, Hamar. Foto: Vegard Urset

1.2.3.2 Landbruksbaserte næringer

Utviklingen de siste årene innen noen typiske landbruksbaserte næringer viser disse hovedtrekkene:

Lokalmat og drikke:

Utviklingen innenfor lokalmat og drikke har vært enorm de siste årene. På landsbasis har salget mer enn doblet seg siden 2010. I 2017 var omsetningen i dagligvare på nesten 5 milliarder kroner. I tillegg kommer omsetning av lokalmat på spisesteder, festivaler, Bondens Marked, gårdsutsalg, osv. Det er et vekstpotensial i markedet, og det er et mål i Meld.St. 31 «Garden som ressurs – marknaden som mål» at det i Norge skal omsettes lokalmat for 10 milliarder kroner i alle omsetningskanaler i 2025. Videre er det et mål i strategien for reiseliv basert på landbruket og reindrifta sine ressurser, «Opplevelingar for ein kvar smak», at Norge skal bli en internasjonal anerkjent matnasjon med tydelig lokal og regional identitet. Lokalmat og drikke er helt klart et satsingsområde både nasjonalt og regionalt.

Også i Innlandet har det vært en enorm utvikling innenfor dette området. Det er etablert nye nettverk og flere produsenter har kommet til. Av nettverk innenfor salg- og distribusjon av lokal-

mat og drikke kan vi nevne Gudbrandsdalmat, Mat fra Toten, Mat fra Valdres, Smak av Innlandet og Rørosmat. Bondens marked Innlandet er en stor omsetningskanal for lokalmat. Rekorder har blitt en effektiv omsetningskanal mellom produsent og kunde flere steder i Innlandet. I tillegg har flere typer utsalgssteder av lokalmat blitt etablert. Bolleland på Espå er en av de største omsetningskanalene for lokalmat. Det selges også lokalmat fra flere gårdsutsalg, landhandlerier og dagligvarebutikker. Etter spørslene forventes å være økende fremover. I Innlandet har det de siste årene også vært satset på ulike typer matfestivaler. Midt i matfatet på Hamar, Matauk på Lillehammer, Akevittfestivalen på Gjøvik, Spekematfestivalen på Tynset, Rakfiskfestivalen i Valdres og Mandelpotetfestivalen på Alvdal er festivaler som når et stort publikum og som har ambisjoner om å vokse. Også arrangementer som ikke er type matfestivaler, eksempelvis Idrettsgallaen, idrettsarrangementer og musikkfestivaler har fått lokalmat inn som en del av opplevelsen.

Stor oppslutning om Midt i matfatet i Vikingskipet. Foto: Hedmark Bondelag

Som et virkemiddel for å bygge Matnasjonen Norge har deltagelse på Internationale Grüne Woche (IGW) vært et nasjonalt tiltak. I årene 2014–2016 deltok tretti utvalgte bedrifter fra de sørligste områdene av Innlandet på Internationale Grüne Woche som utstillingsbedrifter for Osloregionen. Denne satsingen har bidratt til styrket omdømme, økt synlighet og økt samarbeid mellom bedrifter og nettverk innenfor mat- og reiseliv. Fra 2018 ble Fjell Norge med som egen region på Internationale Grüne Woche. Fjorten bedrifter fra nordlige deler av Innlandet deltok i 2018, og arbeidet fortsetter i årene som kommer.

I 2018 la regjeringen fram stortingsmeldingen «Leve hele livet» (Meld. St. 15 (2017–2018)). Dette er en kvalitetsreform for eldre der mat og måltider er ett av fem innsatsområder. Matglede blir pekt på som viktig for å redusere underernæring blant eldre. Gjennom reformen skal det arbeides med å øke kunnskapen om lokale sesongråvarer og mattradisjoner blant kokker, personell i hjemmetjenesten og hos pårørende. Hedmark og Oppland ble i 2018 tildelt pilotprosjektet for Matgledekorpsset. Dette pilotprosjektet skal inspirere institusjoner i Innlandet til økt innsats for matglede blant eldre. Formålet med Matgledekorpsset var å få fart på satsing på god mat, matglede og gode måltidsopplevelser for eldre.

Landbruksbasert reiseliv:

Reiseliv er en av verdens raskest voksende næringer. Økt globalisering gir nye vekstmuligheter for utvikling av den norske reiselivsnæringen. Den gir arbeidsplasser og verdiskaping, ikke minst i mange distriktskommuner. Norge har en fantastisk natur, et rikt mangfold av kulturminner og et kulturliv som fanger internasjonal oppmerksomhet på stadig flere områder. Meld. St. 31 «Garden som ressurs – marknaden som mål» synliggjør regjeringens

politikk for de landbruksbaserte ressursene. Meldingen løfter frem potensialet som ligger i en sterkere kobling mellom reiseliv, mat, kultur, kulturlandskap og utmark, samt behovet for mer profesjonalisering og markedsorientert samarbeid. Et eksempel er databasen **lokalmat.no**, som er en database bestående av lokalmatprodukter for å gjøre det enklere for reiselivet/aktører å finne produktene. Et annet eksempel er åpning for salg av alkoholholdige varer direkte fra produsent. Landbruks- og matdepartementet har utarbeidet en strategi for det landbruksbaserte reiselivet for å sikre en mer strategisk og målrettet innsats på området. Denne strategien gir overordnede føringer for hvilke muligheter som finnes innen landbruksbasert reiseliv.

I Innlandet har det vært en svært positiv utvikling for det landbruksbaserte reiselivet, og dette har blitt våre stolthetsprodukter. Mange av aktørene tilbyr lokalmat på menyen, og aktørene samarbeider godt innenfor etablerte nettverk, som for eksempel Mjøsgårdene og satsingen på stølsturisme i Valdres. Også arrangementer som ikke er type matfestivaler har koblet lokalmat opp mot opplevelsene, eksempelvis NRKs sommeråpnet med Skibladner og sommertoget. I disse sommerprogrammene var reiselivsnæringen i Innlandet svært opptatte av å få vist frem mat, kultur og det landbruksbaserte reiselivet. Dette er en utvikling som forventes å øke. Også hotellene i Innlandet satser på lokalmat. Et eksempel er Scandic Innlandet som har utviklet en egen lokalmatmeny i samarbeid med BAMA og lokale produsenter. Hanen, som er et landsdekkende nettverk/medlemsorganisasjon for bygdeturisme, gardsmat og innlandsfiske, har om lag hundre medlemmer i Oppland og Hedmark. Reiselivsnæringen kan vise til gode tall for reiselivet i Innlandet, og NHO peker på denne næringen som et av satsingsområdene i årene som kommer.

Bondens Marked da Skibladner la til kai ved Atlungstad under NRKs Sommerbåtsending. Foto: Vegard Urset

Utvalgte Kulturlandskap er en tverrfaglig, felles satsing mellom Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet. Områdene er valgt ut med bakgrunn i at de har store verdier knyttet til biologisk mangfold, kulturminner og kulturmiljøer, samt at grunneiere og andre aktører ønsker å satse og ta vare på disse som viktige kulturlandskap. Gjennom ordningen oppfordres det til å skape næringsutvikling med utgangspunkt i områdene, eksempelvis gjennom opplevelses-, overnattings- og serveringsvirksomhet. Fra 2020 har Innlandet fem slike områder.

De siste årene har det blitt en større bredde og etterspørsel innen reiselivsbaserte aktiviteter og produkter som har utmarka som grunnlag og ressurs. Eksempler på dette er stølsturisme, organiserte og helhetlige jakt- og fiskeopplevelser, guidede turer og nyskapende overnattingskonsepter.

«Inn på tunet»:

«Inn på tunet» er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet til gården, livet og arbeidet der og skal gi mestring, utvikling og trivsel. Tilbudene kan for eksempel være innenfor undervisning, avlastning, arbeidstrening og integrering.

Tilbudene er knyttet til opplærings-, helse eller sosialektor gjennom faste avtaler og faglig veiledning. Kjøpere av disse tjenestene kan være kommune, fylkeskommune, staten eller private aktører. Det er per 2018 om lag seksti godkjente «Inn på tunet»-gårder i Innlandet. I 2016 ble samvirkeorganisasjonen Inn på tunet Innlandet SA etablert med viktigste formål å markedsføre og selge tjenester for medlemsbedriftene. Hedmark har i tillegg et eget tilbydernettsverk som fungerer som interesseorganisasjon for tilbyderne. Den nasjonale handlingsplanen fra 2013 dro fram demens, skole/pedagogiske tilbud og psykisk helse/rusomsorg som områder det spesielt skulle arbeides for

å videreutvikle tilbudet innen «Inn på tunet». Både Hedmark og Oppland utarbeidet handlingsplaner for Inn på tunet for årene 2015–2017. Disse bygger opp under den nasjonale handlingsplanen med blant annet mål om at Inn på tunet fremstår som et attraktivt og konkurransedyktig tjenestetilbud, bygd på god faglig kvalitet innenfor de nasjonalt prioriterte tjenestemrådene. Videre er det et mål å styrke kompetansen hos tilbydere og kjøpere.

Bioenergi:

Det er et mål i Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland at Innlandet skal være ledende på utvikling og bruk av skogbasert bioenergi. Innovasjon Norge har et nasjonalt bioenergiprogram som gir tilskudd til investeringer, utredninger og kompetansetiltak der målgruppen primært er bønder og skogeiere.

Gardbrukerbasert bioenergi- og fjernvarmeanlegg har hatt sterk vekst, ikke minst siden pioneranlegget Dokka Biovarme ble etablert av tolv bønder i 2005. Prosjektet Entreprenørskap innen Bioenergi i Oppland pågikk fra 2005–2011. Målet var «å bidra til å auke bruken av bioenergi og auke verdiskapinga fortrinnsvis innan primærnæringen i Oppland». Hedmark gjennomførte i årene 2009–2012, prosjektet Grønn varme i landbruket. Hovedmålet var å bidra til at landbruket i større grad tar i bruk egne energiresurser. Det har vært en betydelig vekst i antall gårdsvarmeanlegg basert på bioenergi. Arena Bioenergi Innlandet var i drift i årene 2009–2011 der ett av hovedmålene var å «Øke produksjonen av biovarme fra dagens 20% til 30% av Innlandets totale energibruk». Totalt sett har Innlandet ligget på landstoppen når det gjelder bevilgning fra Bioenergiprogrammet som administreres av Innovasjon Norge. Av de totale bevilgninger fra 2003–2018 har Innlandet fått 24,8 prosent (tilsvarende 153 millioner kroner).

	Oppland			Hedmark			Samlet		
	Antall	Energi GWH	Bevilget beløp, mill. kroner	Antall	Energi GWH	Bevilget beløp, mill. kroner	Antall	Energi GWH	Bevilget beløp, mill. kroner
Gardsvarme bolig/næring	225	22,0	35,0	236	37,5	49,9	491	59,5	84,9
Varmesalg	41	29,3	47,4	23	13,7	19,5	64	43,0	66,9
Veksthus	5	8,4	1,9	1	0,5	0,1	6	8,9	2,0
Brenselsproduksjon	17		4,7	51		14,1	68		18,8
Biogass	1		3,0						
Annet*	100		8,2	71		5,9	171		14,1
Samlet	419	59,7	100,2	382	51,7	89,5	801	111,4	189,7

Tabell 5: Bevilgning fra Bioenergiprogrammet 01.01.2003–21.03.2019

Bruk av tre:

Bruk av tre i bygg og andre konstruksjoner er den anvendelsen av treet som gir høyest verdiskaping og det beste klimaregnskapet.

Bruk av tre i bygg har mange fordeler blant annet ved at det er hundre prosent fornybart, binder CO₂ så lenge bygget står der, gir økt bruk av lokale ressurser, økt sysselsetting og verdiskaping lokalt. Tre er også godt egnet for industrielt prefabrikkerte løsninger med lokale leverandører. Dette kombinert med at tre er lettere enn betong, gjør derfor både produksjon og transport mer klimavennlig samtidig som det reduserer både støy- og støvproblemer. Det er flere eksempler på byggeprosjekter med kort byggetid.

Det er et mål i Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland at Innlandet skal bli ledende på videreforedling og bruk av tre. Fylkesmannen og fylkeskommunene i Innlandet samarbeider om Kompetanseprogram for økt bruk av tre i bygg, og bidrar i å finansiere Tredriverne i de to fylkene.

Det har de siste årene vært en positiv utvikling i bruk av tre i større bygg. Blant annet er det bygd flere skoler, omsorgsboliger, flerbrukshaller, m.m. i tre. Et viktig signalbygg for bruk av tre i bygg er Mjøstårnet i Brumunddal som med sine 18 etasjer og 85,4 meter var verdens høyeste trehus da det sto ferdig i mars 2019. Innlandet er fra før verdensledende når det gjelder å bygge bruer i tre. Også i landbruket har det vært en økning i bruk av tre i byggeprosjekter.

Mjøstårnet. Foto: Jørgen Skaug

1.3 Innspill om næringsutviklingsarbeidet i Innlandslandbruket

Vinteren 2018 ble det gjennomført flere innspillmøter rundt om i Innlandet for å få innspill til hvordan Regionalt bygdeutviklingsprogram med tilhørende delprogrammer burde innrettes. Hovedtrekkene fra innspillmøtene til det som gjelder Regionalt næringsprogram er oppsummert i følgende kulepunkter:

- Investeringsprosjektene må samsvare med gårdens ressursgrunnlag
- Med markedsbalanse for de fleste produksjoner, bør ikke investeringsvirkemidlene være volumdrivende
  - Unntak innen korn-, frukt- og grønnsaksproduksjon
  - «Balansert» satsing på lager- og tørkekapasitet
- Fortsatt behov for å prioritere husdyrproduksjonene for å modernisere driftsapparatet:
  - Mjølke: Løsdriftskravet
  - Småfe: EUs økologiregelverk
  - Dyrevelferd
- Gjødellagre (med tak, samt satellittlagre)
- Store markedsmuligheter i honningproduksjon, men regelverksutfordringer
- Landbruksbasert næringsutvikling:
  - Viktig med nettverk
  - Salgs- og distribusjonskanaler
  - Foredlingsanlegg
  - Viktig for økt verdiskaping
- Bruk av (norsk) tre bør premieres i byggeprosjekter
- Varierte innspill om bruken av utrednings- og tilretteleggingsmidlene

Foto: Hedmark Bondelag

2. Prioriteringer og kriterier

2.1 Kriterier for tildeling av Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket

Formålet med Investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket (IBU-midlene) er å legge til rette for langsiktig og lønnsom verdiskaping, samt bidra til sysselsetting, bosetting og et variert landbruk i alle deler av landet med utgangspunkt i landbrukets ressurser generelt og landbrukseiendommen spesielt.

Forskriften fastsetter hvem som kan søke om disse midlene.

Innovasjon Norge forvalter midlene innenfor rammene fastsatt i forskrift, jordbruksoppgjør og Regionalt bygdeutviklingsprogram.

Tabell 6: Ut over føringer fastsatt i forskrift og jordbruksavtale prioriterer Regionalt næringsprogram følgende for bruken av IBU-midlene i Innlandet:

1 Næringsmessig fordeling	80 % til tradisjonelt landbruk 20 % til landbruksbaserte næringer
2 Prioritering mellom produksjoner innen tradisjonelt landbruk	Innen tradisjonelt landbruk prioriteres tildeling av IBU-midlene til følgende produksjoner: 1 - Grovfôrbaserte produksjoner. For produksjoner med markedsdekning, gis moderniseringstiltak prioritet. - All økologisk produksjon 2 Planteproduksjon for salg 3 Kraftfôrbaserte produksjoner 4 Andre produksjoner
3 Særskilt prioritering av regioner innen tradisjonelt landbruk	Prosjekter fra kommuner/regioner med særskilte utfordringer prioriteres. I denne programperioden gjelder dette Trysil, Engerdal og samtlige Valdreskommuner.
4 Særskilte premieringer innen tradisjonelt landbruk	Inntil 150 000 kroner i ekstra tilskudd ved bruk av tre i byggeprosjektet. I tillegg har forskriften særskilte premieringer når det gjelder søkers alder og kjønn.
5 Særskilte satsinger	Inntil 15 % av potten til tradisjonelt landbruk kan årlig benyttes til særskilte satsinger som følge av føringer i jordbruksavtale, markedssituasjonen eller andre forhold det enkelte år.
6 Landbruksbaserte næringer	Nyskapende og gode prosjekter er ønskelig. Nasjonale satsingsområder er; landbruksbasert reiseliv, lokalmat, «Inn på tunet», bioenergi og bruk av tre.
7 Andre hensyn	Nyetablering av grovfôrbaserte produksjoner hovedsakelig basert på arealer egnet for produksjon av korn, frukt, bær og grønnsaker gis lavere prioritet. Tilskudd til nyetablering eller utvidelse av saueproduksjon basert på bruk av utmarksbeite innen ulvesonen eller i områder som er viktige for å oppnå bestandsmålet for bjørn, som definert i forvaltningsplanen, skal vurderes særskilt.

Føringene er bestemt etter en grundig prosess med innspillrunde og arbeid i styrings- og arbeidsgruppe. Føringerne skal svare på de utfordringene og mulighetene det er pekt på i dette arbeidet og skal bidra til å bygge opp under formålet med disse midlene.

2.1.1 Næringsmessig fordeling

Det tradisjonelle landbruket og volumproduksjonen er bærebjelken i Innlandet. Det er et stort investeringsbehov i flere av disse produksjonene. Programmet fastsetter derfor en fordeling der åtti prosent av IBU-midlene prioriteres til investeringer innen tradisjonelt landbruk.

Det er et mål å få flere lønnsomme landbruksbaserte næringer i regionen. Landbruksbaserte næringer er viktig for å bygge opp under arbeidet med Matnasjonen Norge, for økt verdiskaping og gir mulighet for at en større del av inntekten kan tas med utgangspunkt i gårdens ressurser. Erfaringer viser at slike bedrifter i større grad lykkes dersom de er en del av et nettverk eller klynge. Fellestiltak og -satsinger er viktige i den forbindelse. Utrednings- og tilretteleggingsmidlene er derfor en viktig finansieringskilde i tillegg til IBU-midlene for å få en positiv utvikling innen dette området.

2.1.2 Produksjonsmessig prioritering

De grovfôrbaserte husdyrproduksjonene er sammen med all økologisk produksjon gitt høyeste prioritering for tildeling av IBU-midler. Dette omfatter også tilskudd til driftsbygninger til aktiv setring og gjødsellager. Planteproduksjon for salg er gitt andreprioritet, mens de kraftfôrbaserte husdyrproduksjonene (inkl. gjødsellagre) er gitt tredjeprioritet. Prioriteringene gjelder for hele Innlandet, men må ses i sammenheng med ressursgrunnlaget til den enkelte produsent.

For produksjoner med markedsdekning bør investeringsvirkemidlene primært rettes mot prosjekter som har modernisering av driftsapparatet som hovedformål framfor prosjekter med volumøkning som hovedformål. Ut fra et politisk mål om høyere selvforsyningsgrad og med begrensede arealer egnet for produksjon av korn, frukt, bær og grønnsaker bør investeringsprosjekter innen grovfôrbaserte produksjoner baseres på at man i hovedsak bruker arealer som ikke er egnet for korn-, frukt-, bær- og grønnsaksproduksjon.

All økologisk produksjon er gitt førsteprioritet for tildeling av IBU-midler med bakgrunn i en politisk målsetning om å øke andelen økologisk produksjon innen alle landbruksproduksjoner.

Korntørke i Stange Foto: Karoline Finstad Vold

2.1.3 Regioner med særskilte utfordringer

Det åpnes for en viss regional fordeling av midlene, i betydningen at det er behov for å rette ekstra oppmerksomhet mot regioner/kommuner med særskilte utfordringer. Utvalget er gjort ut fra en samlet vurdering der det blant annet er lagt vekt på bruk av dyrkamark, utvikling i antall aktive brukere og andel båsfjøs i mjølkeproduksjonen.

For gjeldende programperiode er Engerdal, Trysil og Valdres-kommunene (det vil si kommunene Sør-Aurdal, Nord-Aurdal, Vestre Slidre, Øystre Slidre, Etnedal og Vang) valgt ut som kommuner en ønsker å rette en særskilt oppmerksomhet mot.

Trysil og Engerdal skiller seg spesielt ut med at en stor andel av dyrkamarka ikke er i bruk. Trysil og Engerdal er også de to kommunene i Hedmark med en mjølkeproduksjon av betydning hvor en størst andel av produksjonen fortsatt foregår i båsfjøs. Trysil er i tillegg kommunen i Hedmark med størst prosentvis nedgang i aktive brukere siste fem år.

Valdres skiller seg som region fra resten av Innlandet med en veldig høy andel båsfjøs. Med tanke på hvor viktig aktiv setring er for det landbruksbaserte reiselivet i regionen, har det mye å si hvilke valg disse mjølkeprodusentene tar i årene fram mot at løsdriftskravet inntreffer. Flere av Valdreskommunene er blant kommunene i Innlandet med størst prosentvis nedgang i antall aktive brukere og stor andel av de fulldyrka arealene ute av bruk.

At Valdres er en region med særskilte utfordringer bekreftes også av Trendanalysen fra 2018 der denne regionen skiller seg ut på mange områder.

Når prosjektene ellers er like og det er begrensede midler, skal prosjekter fra disse kommunene prioriteres. Prosjekter innen planteproduksjon for salg sidestilles i prioritet med søknader innen grovfôrbaserte husdyrproduksjoner og all økologisk produksjon. En prioritering av søknader fra disse kommunene er ikke nødvendigvis nok når Trendanalysen viser at gårdbrukerne i regionen ikke planlegger større investeringer de kommende årene. En prioritering må derfor kombineres med mobiliserende innsats ved hjelp av andre virkemidler.

2.1.4 Særskilte premieringer innen tradisjonelt landbruk

Ut fra et ønske om økt bruk av tre kan det gis tilskudd på inntil 150 000 kroner for bruk av tre i driftsbygninger i landbruket. Jordbruksavtalene har i tillegg gitt føringer om at prosjekter med bruk av tre skal prioriteres for IBU-midler. Dette kan for eksempel gjøres ved at prosjekter med bruk av tre prioriteres når prosjektene ellers ligger likt i vurderingen.

I tillegg sier forskriften at det kan gis høyere tilskuddsandel for enkelte tiltaksgrupper av IBU-midler til personer under 35 år og til kvinner.

Det er et ønske om økt bruk av tre i driftsbygninger. Foto: Audun Urset

2.1.5 Særskilte satsinger

Inntil femten prosent av potten til tradisjonelt landbruk kan årlig benyttes til særskilte satsinger som følge av føringer i jordbruksavtale, markedssituasjonen eller andre forhold det enkelte år. Dette kan for eksempel være tilskudd til økt lager- og tørkekapasitet innen kornproduksjonen som en følge av at jordbruksavtalen det aktuelle året gir føringer om dette.

2.1.6 Prioritering blant landbruksbaserte næringer

Det er et ønske om å stimulere til nyskapende og gode prosjekter. Samtidig er det nasjonale satsingsområder innen de landbruksbaserte næringene som det rettes en særskilt innsats mot.

Innen landbruksbaserte næringer vil det ofte være gårdens ressurser og brukerens interesser og kompetanse som er avgjørende for om et prosjekt lykkes. For tydelige prioriteringer av disse midlene til mer tradisjonelle landbruksbaserte næringer kan gjøre at gode og nyskapende prosjekter ikke får støtte fordi de faller utenfor prioriteringene.

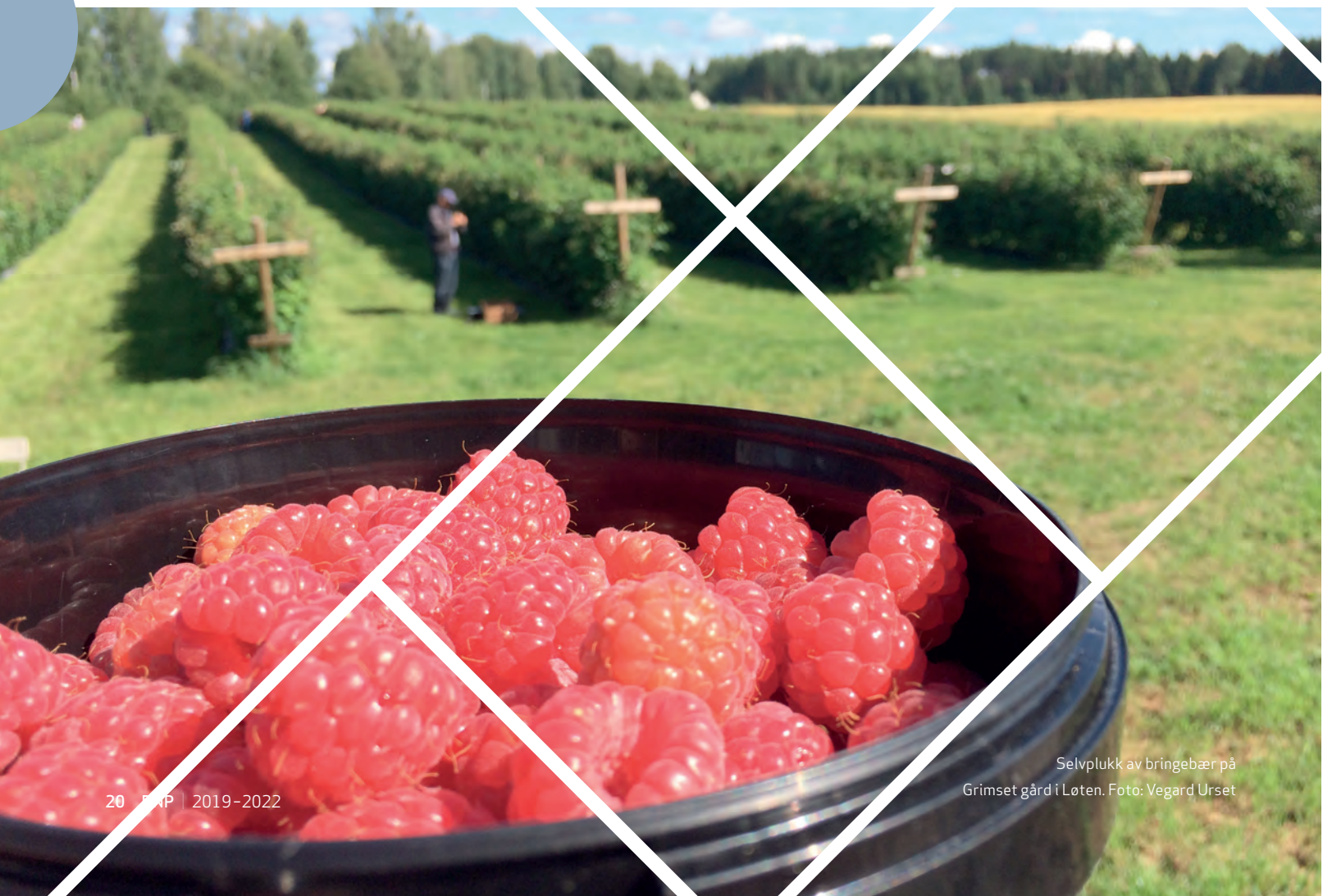
Samtidig er det enkelte områder som er gjenstand for nasjonal oppmerksomhet og forventninger. Dette gjelder spesielt lokalmat, landbruksbasert reiseliv, «Inn på tunet», bioenergi og bruk av tre. I mobiliseringssammenheng er det særlig innen disse områdene det prioriteres å rette innsatsen mot.

2.1.7 Andre hensyn

- Økt produksjon av korn, frukt, bær og grønnsaker
Ut fra nasjonale mål om økt selvforsyning ønsker programmet å stimulere til økt produksjon av korn, frukt, bær og grønnsaker på arealer egnet for dette. IBU-midler til nyetablering av grovfôrbaserte produksjoner bør derfor fortrinnsvis prioriteres til prosjekter hvor produksjonen i hovedsak skal baseres på arealer som ikke er godt egnet til korn-, frukt-, bær- og grønnsaksproduksjon.
- Investeringsvirkemidler i prioriterte rovviltområder
Tilskudd til nyetablering eller utvidelse av saueproduksjon basert på bruk av utmarksbeite innen ulvesonen, eller i områder som er viktige for å oppnå bestandsmålet for bjørn, som definert i forvaltningsplanen, skal vurderes særskilt.

2.2 Føringer for bruken av Utrednings- og tilretteleggingsmidlene

Utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midlene) er sammen IBU-midlene virkemidler som skal bidra til å nå målene innen næringsutviklingsarbeidet. Midlene forvaltes innenfor rammene fastsatt i tildelingsbrev, Regionalt næringsprogram og eventuelle føringer gitt i den enkelte jordbruksavtale. Midlene forvaltes av Fylkesmannen ut 2019, mens fylkeskommunene tar over forvaltningen av midlene fra og med 2020.

Hovedmålgruppe for bruken av utrednings- og tilretteleggingsmidlene er samarbeidsprosjekter som direkte eller indirekte er med på å styrke og videreutvikle det samlede ressursgrunnlaget i tilknytning til landbrukseiendommene. Midlene skal bidra til regional mobilisering, primært i innledende faser, og til tiltak tidlig i verdikjeden. De bør likevel ha et verdikjedeperspektiv. Tiltakene skal støtte opp under nasjonale og regionale satsinger og prioriteringer. Det gis kun støtte til prosjekter av nasjonal karakter dersom de er av særlig regional verdi, eller hvor Innlandet har et særskilt ansvar.

Tilskudd gis kun til ikke-fysiske tiltak som mobiliseringsprosjekter, utredninger, kunnskapsinnhennings- og kompetansehevingsprosjekter og tilretteleggende tiltak.

Midlene skal primært rettes mot prosjekter som bygger opp under økt produksjon og/eller økt verdiskaping i primærlandbruket, legger til rette for satsinger på landbruksbaserte næringer, bidrar til kompetanseutvikling for en næring, klynger, fagmiljøer eller til fellesprosjekter av betydning for landbruksbasert næringer.

Prosjektene skal sikre og øke sysselsetting i landbruket og må synliggjøre nytten for primærprodusenter og primærproduksjon. Prosjektene skal fokusere på markedsorientering, kostnadseffektivisering, innovasjon og entreprenørskap.

2.2.1 Prioriterte typer prosjekter

Formålet med utrednings- og tilretteleggingsmidlene er vidt og programmet ønsker ikke å snevre inn føringene for bruken av midlene. Dette for å unngå at gode og nyskapende prosjekter ikke blir berettiget tilskudd.

Det er imidlertid to områder en særskilt ønsker prosjekter innen: regionale mobiliseringsprosjekter og fellestiltak innen landbruksbaserte næringer.

2.2.1.1 Mobiliseringsprosjekter

Mobiliseringsprosjekter fra regioner med særskilte utfordringer i landbruket prioriteres for tildeling av midler. Det hjelper ikke å prioritere investeringsvirkemidler til enkeltregioner hvis det ikke er investeringsvilje i regionen. Derfor kan det være behov for å gjøre en mobiliserende innsats regionalt, enten innenfor landbruket generelt eller i enkeltproduksjoner. Eksempelvis kan det i regioner med høy andel båsfjøs være aktuelt med mobiliseringsprosjekt for å få produsentene til å bygge om til løsdrift, og dermed sikre mjølkeproduksjonen i regionen.

2.2.1.2 Fellestiltak innen landbruksbaserte næringer

De landbruksbaserte næringene er i hovedsak småskalabedrifter. Erfaringer viser at slike bedrifter i større grad lykkes dersom de er en del av et nettverk eller klynge. Fellestiltak innen eksempelvis salg, distribusjon, markedsføring, kompetanseheving og erfaringsutveksling kan være avgjørende for å skape levedyktige

enkeltbedrifter. Samarbeidsprosjekter blant klynger og nettverk i de landbruksbaserte næringene prioriteres for tildeling av Utrednings- og tilretteleggingsmidler. Denne prioriteringen, kombinert med å sette av tjue prosent av investeringsvirkemidlene til landbruksbaserte næringer, skal bidra til å nå målet om å øke omfanget og verdiskapingen innen landbruksbaserte næringer.

2.2.2 Øvrige føringer

Søknadsfrister

- Søknader om Utrednings- og tilretteleggingsmidler kan sendes inn fortløpende. Dersom en finner det nødvendig ut fra økt pågang av søknader kan det settes søknadsfrist(er).
- Det kan gis tilskudd med inntil 75 prosent av godkjent kostnadsoverslag.
- Rapportene fra prosjekter finansiert med utrednings- og tilretteleggingsmidler skal normalt gjøres offentlig tilgjengelig.

2.3 RK/RULL-midler

Fylkeskommunene har ansvar for rekrutterings- og kompetansemidlene (RK-midlene eller i Oppland kalt RULL-midlene). Ordningen er ikke omfattet av føringene for arbeidet med Regionalt næringsprogram, men har nær sammenheng med næringsprogrammet da utdanning og kompetansebygging har stor betydning i næringsutviklingsammenheng. Gjennom ordningen har begge fylker blant annet fått utviklet attraktive og godt etterspurte voksenagronomtilbud. Oppland fylkeskommune har dessuten fått ansvaret for et nasjonalt prosjekt som skal gjøre voksenagronomutdanningen enklere å ta for folk i hele landet med bruk av digitale ressurser og løsninger. Lena-Valle videregående skole har en sentral rolle som pilot-skole i å teste ut slike nye ressurser og løsninger.

2.4 Oppfølging av programmet

2.4.1 Særskilte fellessatsinger

Med bakgrunn i de muligheter og utfordringer regionen har kan det være aktuelt for styringsgruppa å ta initiativ til fellessatsinger ut over de prioriteringer av midlene som er fastsatt i programmet. Aktuelle fellessatsinger vil eksempelvis være økt grønnsaksproduksjon, beitebruk i andre former og klimatilpasning i landbruket

2.4.2 Årlige oppfølgingsmøter

Styringsgruppa skal ha minst én årlig gjennomgang av status og utvikling i de enkelte produksjoner, regioner og kommuner. I dette møtet skal det diskuteres behov for justeringer og satsinger, samt eventuelt behov for detaljerte føringene innenfor de overordnede føringene gitt av Regionalt næringsprogram, forskrift og jordbruksavtale.

Tresking, Stange. Foto: Hedmark Bondelag

3. Vedlegg

Vedlegg 1: Føringer for bruken av investerings- og bedrifts-utviklingsmidlene i 2019

I forbindelse med jordbruksoppjøret i 2018 ble følgende føringer gitt for bruken av investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i 2019:

- Støtte til investeringsprosjekt som gir økt matproduksjon skal prioriteres i produksjoner med markedspotensial.
- Det skal særskilt prioriteres støtte til frukt- og grøntnæringen, veksthusnæringen samt kornproduksjon. I kornproduksjonen skal tilskudd til tørke- og lageranlegg prioriteres.
- Det innvilges ikke tilskudd til investeringer i sauefjøs i 2019. Det gis unntak av støtte til økologiske saueprodusenter som må foreta større investeringer på grunn av endrede krav til liggeareal som følge av implementeringen av EUs økologiregelverk fra mars 2017.
- I vurdering av lønnsomheten i investeringsprosjektet må det tas hensyn til det samlede næringsgrunnlaget på bruket.
- Ulike eierformer skal likestilles ved prioritering mellom søknader.
- Det skal tas hensyn til nye krav til dyrevelferd, herunder kravet om løsdriftsfjøs, og behov for fornyelse av driftsapparatet.
- Små og mellomstore bruk skal prioriteres ved tildeling av støtte.
- Innen melkeproduksjon er det spesielt behov for å prioritere fornying av 15–30 kyrfsjøs.
- Prosjekter med energi- og klimaeffektive løsninger skal prioriteres, for eksempel ved bruk av tre som byggemateriale og investering i andre miljø- og klimasmarte løsninger i forbindelse med investering i ny driftsbygning.
- Det kan gis ekstra investeringstilskudd på inntil 500 000 kroner til geitemelkprodusenter som omstiller til annen produksjon og som selger hele kvoten gjennom oppkjøpsordningen for geitemelkkvoter. Dette tilskuddet kommer i tillegg til ev. ordinær IBU-støtte. Lønnsomhetsvurderinger må ligge til grunn for tildeling av støtte til ny produksjon. Muligheten for å søke om ekstra investeringstilskudd gjelder t.o.m. 2020. Søknader må fremmes i forbindelse med de ordinære søknadsomgangene i fylkene.
- Det kan gis investeringstilskudd til bygging av gjødsellager med fast toppdekke og/eller 10–12 måneders lagringskapasitet på inntil 20 pst. av kostnadene, begrenset oppad til 20 pst. av godkjent kostnadsoverslag for tiltaket. Øvre grense for tilskudd settes til 100 000 kroner per prosjekt. Det kan ikke gis tilskudd til bygging av gjødsellager på leid areal.
- Maksimal prosentsats for tilskudd til investeringer videreføres med inntil 35 pst. av godkjent kostnadsoverslag for investeringen. Øvre grense for tilskudd på 2 mill. kroner per prosjekt med unntak for Troms og Finnmark videreføres også.